

Náhrada škody a nemajetkové újmy na zdraví (materiální škoda, újma při ublížení na zdraví a při usmrcení, další nemajetková újma, duševní útrapy)

Poškození zdraví, zásah do tělesné integrity či usmrcení blízké osoby patří mezi nejzávažnější pocíťované újmy. Přitom pravidelně nejpodstatnější složku takových újem nepředstavuje hmotná škoda (újma na jmění), ale újma nehmotná (imateriální), která je představována bolestí, fyzickým a společenským dyskomfortem, resp. citovým strádáním (psychickým trápením). Tuto nehmotnou újmu postižení vnímají jako závažnější než způsobení hmotné škody, čemuž odpovídá i praxe, kdy požadavky na kompenzaci imateriální újmy v penězích přesahují požadavky na náhradu škody hmotné.

V již zrušeném občanském zákoníku byla vedle odpovědnosti za materiální újmu upravena v rámci náhrady škody na zdraví též odpovědnost za nemajetkovou újmu, a to celkem ve třech nárocích: náhrada za bolest, za ztížení společenského uplatnění a jednorázové odškodnění pozůstalých. Bolestné sloužilo k odškodnění bolestí, které poškozený vytrpěl při úrazu, při jeho léčení a při odstraňování důsledků úrazu; náhrada za ztížení společenského uplatnění se poskytovala za trvalé následky, které zanechal úraz či jiné poškození zdraví a které znamenaly ztrátu schopností a možností poškozeného v osobním, rodinném, společenském či profesním životě a omezovaly ho v různých oblastech života a v jeho aktivitách oproti předchozímu způsobu života. Jednorázové odškodnění pozůstalým potom vycházelo z fixních částek definovaných podle vztahu k zemřelému (např. manželce či manželovi zemřelého náleželo 240 000 Kč, sourozenci 175 000 Kč). Nová právní úprava přinesla změnu – kromě jiného - v rozsahu odškodnění, když zakotvila další nároky, popř. nároky dalších osob na náhradu majetkové i nemajetkové újmy při ublížení na zdraví.

Náhrady při ublížení na zdraví

Nový občanský zákoník upravuje nárok na peněžitou náhradu za bolest, jež má „plně vyvažovat vytrpěné bolesti a další nemajetkové újmy“, a v případě, že „poškozením zdraví vznikla překážka lepší budoucnosti“, zakotvuje náhradu za ztížení společenského uplatnění (§ 2958). Pro určení výše těchto nemateriálních náhrad nový zákoník uvádí jedině hledisko, a to stanovit výši náhrady podle zásad slušnosti. Na rozdíl od dosavadní právní úpravy nároky na náhradu bolestného a za ztížení společenského uplatnění nezanikají smrtí poškozeného, nýbrž přecházejí po jeho smrti i na dědice.

Náhrady při usmrcení a zvláště závažném ublížení na zdraví

Dosavadní nárok na jednorázové odškodnění při úmrtí poškozeného byl podle nového zákona rozšířen i na případy zvláště závažného ublížení na zdraví (§ 2959). Rovněž byl rozšířen i okruh oprávněných žádat peněžitou náhradu, a to kromě manžela, rodičů a dětí, i na jiné osoby blízké pacientovi či zemřelému. Nový občanský zákoník nepřevzal dosavadní způsob odškodnění odstupňovanými pevnými částkami, nýbrž ukládá škůdci povinnost odčinit duševní útrapy osob blízkých „peněžitou náhradou vyvažující plně jejich utrpení“; nelze-li výši náhrady takto určit, má být stanovena podle zásad slušnosti.

Náhrada nemajetkové újmy

Nový občanský zákoník obsahuje též zvláštní ustanovení (§ 2971) - které platí obecně, tedy nejen pro náhradu škody na zdraví - podle nějž škůdce, který újmu způsobil protiprávním činem, zejména porušil důležitou právní povinnost z hrubé nedbalosti nebo ji způsobil úmyslně ze zavrženíhodné pohnutky, je povinen k náhradě nemajetkové újmy „každému, kdo způsobenou újmu důvodně pociťuje jako osobní neštěstí, které nelze jinak odčinit“. V úvahu přichází např. citová újma, psychický otřes apod., avšak jen ve výjimečném případě, odůvodněným zvláštními okolnostmi na straně škůdce.

Majetková škoda (újma na jmění)

Výrazná změna nastala i v dosavadním nároku na náhradu nákladů léčení, který je v novém občanském zákoníku formulován jako nárok na náhradu nákladů spojených s péčí o zdraví poškozeného, s péčí o jeho osobu nebo jeho domácnost (§ 2960). Nevztahuje se tedy jako dosud jen na výdaje spojené s léčením poškozeného zdraví, které slouží k obnovení zdraví po úrazu a ke zlepšení zdravotního stavu poškozeného po dobu léčby, ale nyní zahrnuje i výdaje v následné době po skončení léčby v souvislosti s péčí o zdravotní stav poškozeného, o jeho osobní potřeby a o jeho domácnost, včetně výdajů na pečovatele, je-li ho potřeba. Jde o výrazné rozšíření nároku, zůstává ovšem omezen hlediskem účelnosti, aby se povinnost k náhradě vztahovala jen na ty výdaje, které byly skutečně potřebné, a zůstává i zásada, že se náklady hradí tomu, kdo je vynaložil, a hradí se jen náklady prokazatelně již vynaložené, nikoliv formou peněžitého důchodu. Na tyto náklady lze ovšem nyní požadovat přiměřenou zálohu předem.

Náklady pohřbu

V případě úmrtí je jako doposud zakotven nárok na náhradu přiměřených nákladů

spojených s pohřbem (§ 2961), a to v rozsahu, v jakém výdaje nebyly uhrazeny dávkou z veřejných prostředků. Prováděcí předpisy, jež dříve omezovaly náhradu stanovením horní hranice, byly zrušeny, hlediskem je nyní přiměřenost s přihlédnutím ke zvyklostem a k okolnostem konkrétního případu.

Peněžité dávky

Mezi další dílčí majetkové nároky patří nároky v souvislosti se snížením pracovní schopnosti, které se hradí formou peněžitého důchodu. Stejně jako dosud se náhrada za ztrátu na výdělků po dobu pracovní neschopnosti (§ 2962) stanoví ve výši rozdílu mezi průměrným výdělkem před vznikem újmy a vyplacenými dávkami z důvodu nemoci.

V náhradě za ztrátu na výdělků po skončení pracovní schopnosti a při invaliditě (§ 2963) nejsou podstatné změny ohledně základu nároku ani ohledně jeho výše. Ta je dána rozdílem mezi výdělkem dosahovaným před vznikem újmy a poté s připočtením případného invalidního důchodu, avšak nově s přihlédnutím k dlouhodobému zvýšení potřeb poškozeného, pokud k němu došlo následkem ublížení na zdraví, a rovněž s přihlédnutím ke zvýšenému úsilí, jež poškozený po úrazu vynakládá na dosažení svého výdělků. Zákon však nepočítá s tzv. valorizací náhrady, a proto při stanovení výše náhrady za ztrátu na výdělků ukládá přihlížet „i ke zvyšování výdělků v daném oboru“ a k „pravděpodobnému růstu výdělků poškozeného podle rozumného očekávání“, což je vymezení velmi neurčité. Nově je stanoveno, že soud může z vážných důvodů škůdci uložit, aby pohledávku poškozeného na peněžitý důchod zajistil některým ze způsobů zajištění závazku.

V právní úpravě náhrady za ztrátu na důchodu (§ 2964) nedošlo ke změně oproti dosavadní úpravě. Nový zákoník založil právo na náhradu peněžitým důchodem i tomu, pro koho poškozený vykonával bezplatně práce v jeho domácnosti nebo závodu (§ 2965).

Peněžitým důchodem do budoucna se hradí i náklady na výživu pozůstalým v případě smrti poškozeného (§ 2966). Nárok je stejně jako dosud závislý buď na právní povinnosti k poskytování výživného, nebo na tom, že ačkoliv zemřelý k tomu nebyl podle zákona povinen, výživné skutečně poskytoval; podmínkou nároku není odkázanost výživou na zemřelého. Výše náhrady závisí na tom, jaké výživné se pozůstalým dostávalo nebo mělo dostávat od zemřelého za jeho života, a stanoví se rozdílem mezi tím, co byl zemřelý povinen podle zákona na výživě poskytovat, popř. co poskytoval dobrovolně, a mezi výší

důchodových dávek pobíraných z důvodu smrti osoby výživou povinné či výživu poskytující.

Škoda způsobená věcí

Dosavadní zvláštní objektivní odpovědnost za škodu způsobenou okolnostmi, které mají původ v povaze věci použité při poskytnutí zdravotnické služby, je nyní zúžena jen na odpovědnost za škodu způsobenou vadou použité věci (§ 2936) a vztahuje se nejen na služby zdravotnické, ale i na sociální, veterinární a biologické. Znamená to, že nyní se hradí pouze škoda vyvolaná vadou věci a nikoliv jako dosud též škoda způsobená škodlivými následky, vlastnostmi či vedlejšími účinky, byť správně použitého bezvadného přístroje, přípravku či jiné věci. Avšak způsobila-li škodu věc sama od sebe (např. v důsledku technického selhání), podle nově formulovaného ustanovení (§ 2937) ji nahradí ten, kdo měl mít nad touto věcí dohled (např. poskytovatel zdravotních služeb). Povinnosti k náhradě se však lze zprostit (již se nejedná o absolutní objektivní odpovědnost za výsledek), prokáže-li se, že náležitý dohled zanedbán nebyl.

Škoda způsobená informací nebo radou

Nově je upravena povinnost toho, kdo vystupuje jako odborník (§ 2950), k náhradě škody, jež vznikla následkem jeho nesprávné či neúplné informace nebo rady, kterou dal za odměnu, a to bez ohledu na to, zda si byl nesprávnosti vůbec vědom. V těchto případech soud nemá možnost použít tzv. moderační právo (§ 2953) a z důvodů zvláštního zřetele hodných náhradu škody snížit, ačkoliv i v novém zákoníku mu toto právo zůstalo zachováno, byla-li škoda způsobena neúmyslně.

Prevenční povinnost

Pokud jde o základ nároku na náhradu škody, za škodu způsobenou při lékařském zákroku je samozřejmě dána obecná odpovědnost zejména v případech, kdy příčinou újmy na zdraví je postup non lege artis. Avšak výjimečně může být příčinou i porušení tzv. prevenční povinnosti, kterou nový občanský zákoník v podstatě převzal z dosavadní právní úpravy (§ 2900) a která ukládá každému povinnost počínat si při svém konání tak, aby nedošlo k nedůvodné újmě – mimo jiné - na životě a zdraví jiného. Má jít o běžnou míru opatrnosti počínat si – i bez konkrétně předepsaného pravidla – natolik obezřetně, aby se vyloučila či omezila možnost vzniku škody, kterou lze za daných okolností předvídat. Porušení prevenční povinnosti může být předpokladem odpovědnosti za škodu pouze v případě, že

konkrétní postup není přímo upraven právním předpisem, instrukcí či jinou normou. Je-li postup dle předpisu zachován, nelze činit někoho odpovědným za to, že došlo ke škodě, ačkoliv on dodržel vše, co byl povinen.

Závěrem

Subjektem odpovědným k náhradě škody vůči poškozenému zůstává jako dosud poskytovatel zdravotních služeb, jehož je ten, kdo újmu způsobil, zaměstnancem, popř. vykonává pro něj činnost na základě jiného důvodu (§ 2914), pokud ovšem nejde o tzv. exces. V tom je úprava shodná s dosavadní. U škody na zdraví jde vždy o zjištění, zda pochybení lékaře či zdravotnického personálu bylo vyvolávajícím činitelem poškození zdraví. Stále platí, že tzv. predispozice nevylučuje vztah příčinné souvislosti, a to ani v případě, že pochybení lékaře jen dovršilo stávající nepříznivý zdravotní stav poškozeného. Příčinná souvislost se nepřerušuje, jestliže k jednání škůdce přistoupí další skutečnost, která spolupůsobí při vzniku škodlivého následku, pokud ovšem jednání škůdce zůstává tou skutečností, bez níž by k následku nedošlo. K přerušení by došlo, když nová okolnost by působila jako výlučná a samostatná příčina bez ohledu na jednání škůdce.

Právní předpisy

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník: § 2900 (prevence); § 2914 (odpovědnost za pomocníka); § 2936 (škoda způsobená věcí); § 2950 (škoda způsobená informací nebo radou); § 2951 - § 2971 (způsob a rozsah náhrady škody)

Dotaz

Jak bude nyní postupováno při vyčíslení nároků manžela či dětí za duševní útrapy při zvlášť závažném ublížení na zdraví či usmrcení pacienta?

Právní úprava, která vycházela z již zrušeného občanského zákoníku (zákon č. 40/1964 Sb.) obsahovala „jednorázové paušály za smrt“ (odškodnění pozůstalým za smrt osoby blízké). Nový občanský zákoník s žádnou paušální úpravou nepočítá a rozhodnutí jednotlivého právního případu tak bude náležet jen soudci. Uvádí se, že není žádný důvod založit manželu či sourozenci právo při usmrcení druhého manžela či sourozence na zaplacení částky 240.000 nebo 175.000 Kč. Za určitých okolností to může být málo, za jiných příliš mnoho. Je otázkou, z jakých částek budou soudci vycházet a stejně tak, z jakých částek budou vycházet ve své praxi pojišťovny. Patrně si budeme muset počkat na první soudní rozhodnutí, abychom vůbec mohli předvídat, kam se soudní praxe v této oblasti bude ubírat.